

Edyta Mioduchowska-Jaroszewicz

Uniwersytet Szczeciński

KAPITAŁ MNIejszości W ZARZĄDZANIU PRZEDSIĘBIORSTWEM ZŁOŻONYM

Streszczenie: Celami artykułu są zdefiniowanie, charakterystyka i sposób pomiaru kapitału mniejszościowego oraz przedstawienie sposobu oceny wpływu udziałowców mniejszościowych na wyniki finansowe grupy kapitałowej. Kapitał mniejszości jest pozycją skonsolidowanego sprawozdania finansowego grupy kapitałowej, który według znowelizowanej ustawy o rachunkowości ma nowe znaczenie. Dokonane zmiany w źródłach informacji w zakresie kapitału mniejszościowego spowodowały, że ważność udziałów mniejszościowych (obecnie udziałów nie dających kontroli) rośnie w ocenie sprawozdania finansowego. Analiza skonsolidowanych sprawozdań finansowych pod kątem kapitału mniejszościowego umożliwia uzyskanie informacji o poziomie kontroli bezpośredniej i pośredniej nad spółką dominującą, oraz o poziomie zobowiązań udziałowców mniejszościowych. Tak więc menedżerowie, zarządzając grupą kapitałową, powinni zwrócić szczególną uwagę na kapitał mniejszościowy.

Słowa kluczowe: kapitał mniejszości, skonsolidowane sprawozdanie finansowe, grupa kapitałowa.

1. Wstęp

Celami artykułu są: zdefiniowanie kapitału mniejszościowego, przedstawienie jego charakterystyki i sposobu pomiaru oraz przedstawienie sposobu oceny wpływu udziałowców mniejszościowych na wyniki finansowe grupy kapitałowej. Kapitał mniejszości jest pozycją skonsolidowanego sprawozdania finansowego grupy kapitałowej, który według znowelizowanej ustawy o rachunkowości ma nowe znaczenie.

Wzrost procesów globalizacyjnych w dużej mierze jest związany ze wzrostem powiązań ekonomicznych, społecznych i kulturowych. Procesy globalizacyjne wpływają na zmiany rynku kapitałowego, powodując, że przedsiębiorstwa coraz częściej konkurują ze sobą o pozyskanie kapitału. To wszystko doprowadza do różnicowania poszczególnych grup inwestorów, którzy nabywając akcje bądź udziały w spółkach, przyczyniają się do dalszego rozwoju. Prowadzenie działalności rozwojowej przedsiębiorstwa jest uzależnione od udziałowców większościowych i udziałowców mniejszościowych. Dla jednych i drugich ważnym źródłem informacji staje się sprawozdanie finansowe. Sprawozdanie finansowe jednostek powiązanych

i połączonych uwzględniające kapitał mniejszościowy powinno charakteryzować zmiany w strukturze inwestorów uczestniczących w finansowaniu przedsięwzięć gospodarczych. Rozwój gospodarki światowej poprzez konieczność realizacji kapitałochłonnych inwestycji wpływa na ciągłą potrzebę zdobywania kapitału, także tego, który znajduje się w rękach drobnych inwestorów. Inwestorzy ci stają się uczestnikami i właścicielami części kapitału i oczekują prawidłowej informacji o wartości swojego uczestnictwa w wyniku finansowym i źródłach finansowania danej spółki [Toborek-Mazur 2006].

Zmiany gospodarcze wymusiły wprowadzenie do sprawozdania finansowego pozycji kapitał mniejszości. Pierwszym źródłem informacji uwzględniającym rozdrobnienie własności jest MSSF 3 „Połączenie jednostek gospodarczych”, a następnym MSR 27 „Skonsolidowane sprawozdanie finansowe”. Nowe standardy wprowadziły metodę nabycia jako jedyną dla prezentacji i rozliczania połączeń jednostek. Metoda nabycia opiera się na wartości godziwej nabytej jednostki, a wszystkie połączenia ukazuje się jako przejęcia. W nowym podejściu uwzględniono udziały mniejszościowe, które mają wpływ na ustaloną wartość firmy [Toborek-Mazur 2010, s. 232]. Drugim źródłem informacji uwzględniającym „rozproszenie” własności jest znowelizowana ustawa o rachunkowości z dnia 1 stycznia 2009. Wprowadzone zmiany do ustawy pkt 35 art. 3 (1) zawierają pojęcie wspólnika jednostki współzależnej. Jednostka współzależna według nowych zasad może być spółką kapitałową prawa handlowego i prawa cywilnego czy przedsiębiorstwem państwowym. W ustawie o rachunkowości przed nowelizacją, spółki kapitałowe – współkontrolowane – nie były zaliczone do grupy kapitałowej. Przy stanie głosów 50% na 50% nie można było mówić o przejęciu kontroli przez jednostkę dominującą. Kapitał mniejszości posiadający 50% kapitału nie był wykazywany w sprawozdaniu grupy. W jednostkowym sprawozdaniu grupy znaczącego inwestora prezentowano udziały spółki współkontrolowanej metodą praw własności i jako pozycja bilansowa jednostki dominującej wchodziły do sumowania w bilansie skonsolidowanym. Udziały wykazuje się wtedy na podstawie bezpośredniego udziału kapitałowego, a nie w zależności od praw głosu, aktywów netto [Bosek 2009].

Osiągnięcie celu artykułu będzie następować poprzez realizację kolejnych etapów zadania naukowego:

- zdefiniowanie kapitału mniejszościowego,
- sposobu ustalania stopnia kontroli w celu oszacowania kapitału mniejszości w skonsolidowanym sprawozdaniu finansowym,
- charakterystyka zmian w ustawodawstwie w zakresie ujmowania kapitału mniejszościowego w skonsolidowanym sprawozdaniu finansowym,
- zestawienie metod analizy finansowej do oceny wpływu kapitału mniejszościowego na wyniki finansowe grupy kapitałowej.

2. Istota kapitału mniejszościowego

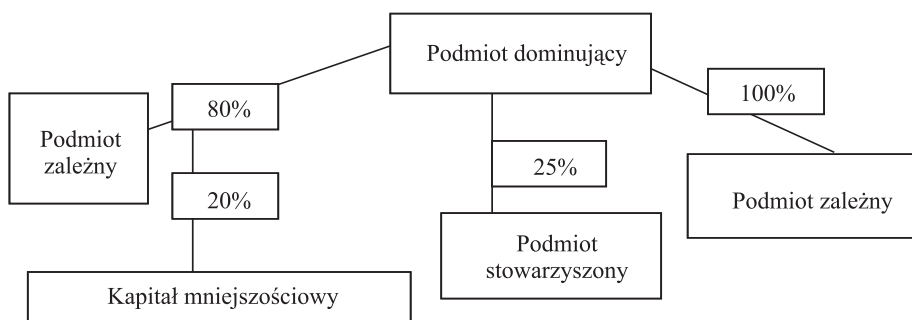
Kapitał mniejszościowy lub udziały mniejszościowe (*minority interest*) to część kapitału własnego w pełni skonsolidowanego jednostki zależnej, która należy do zewnętrznych udziałowców mniejszościowych. Udział mniejszościowy musi zostać uwzględniony w bilansie jednostki posiadającej kontrolę (dominującą), jako odzwierciedlenie praw własności do danego składnika aktywów finansowych przysługujących udziałowcom mniejszościowym. Udział mniejszościowy może być traktowany jako wydzielona część wartości aktywów netto skonsolidowanego sprawozdania finansowego jednostki gospodarczej [Patterson 2002, s. 453].

Kapitał mniejszości definiowany rozumiany jako część aktywów netto jednostki zależnej objęty skonsolidowanym sprawozdaniem finansowym należy do udziałowców innych niż jednostki grupy kapitałowej. Kapitał mniejszości powstaje zatem w przypadku, gdy udział podmiotu dominującego w grupie kapitałowej i innych jednostkach objętych konsolidacją w kapitale jednostki zależnej jest mniejszy niż 100%, co odpowiada udziałowi procentowemu mniejszości w kapitale własnym jednostki zależnej. Udział w kapitale własnym jednostek zależnych, należący do osób lub jednostek spoza grupy kapitałowej, wykazuje się w odrębnej pozycji pasywów skonsolidowanego bilansu kapitału własnych jako „kapitał mniejszości”. Natomiast przypadające na udziałowców mniejszościowych zyski i straty jednostki zależnej wykazuje się w skonsolidowanym rachunku przepływów pieniężnych w pozycji „zysk (strata) udziałowców mniejszościowych” jako korekta działalności operacyjnej (art. 3 ust. 1 pkt 46 Ustawy o rachunkowości) [Helin 2009, s. 50].

W przypadku kiedy spółka zależna uzyskała stratę, pomniejsza ona kwotę kapitału mniejszościowego, kiedy przekracza ona kwotę gwarantującą pokrycie kapitałem mniejszości, wtedy powstająca nadwyżka podlega rozliczeniu z kapitałem własnym grupy kapitałowej. W sytuacji powstania ujemnej wartości kapitału własnego kapitał mniejszości powinien zostać wykazany w wartości zerowej, pod warunkiem że jednak mniejszość nie uczestniczy w pokryciu strat przekraczających wartość posiadanego udziału (art. 60 ust. 9 Ustawy o rachunkowości) [Helin 2009, s. 50].

Umiejscowienie kapitału mniejszościowego w strukturze własnościowej grupy kapitałowej przedstawiono na rys. 1.

Udziały mniejszościowe (znane również jako non-kontrolne) to pojęcie ekonomiczne, które odnosi się do części osób prawnych spółki zależnej wówczas, kiedy nie jest własnością spółki dominującej. Wielkość udziałów mniejszościowych w spółce zależnej jest zawsze mniejsza niż 50% wyemitowanych akcji, w przeciwnym wypadku osoba prawna przestaje być jednostką zależną jednostki dominującej. Udziały mniejszości należą do innych inwestorów i są wykazywane w skonsolidowanym bilansie spółki będącej właścicielem w celu uwzględnienia roszczenia aktywów należących do innych, nie będących akcjonariuszami. Ponadto udziały mniejszości są wykazywane w skonsolidowanym rachunku zysków i strat jako udziały w zysku przynależące do akcjonariuszy mniejszościowych. Udziały mniejszości stano-

Rys. 1. Podmiot dominujący, zależny, stowarzyszony i kapitał mniejszościowy

Źródło: opracowanie własne na podstawie [Helin 2009, s. 307].

wią integralną część wartości przedsiębiorstwa spółki. Zgodnie z MSSF i US GAAP udziały mniejszości (niekontrolujące) przedstawia się w sekcji „kapitały własne” w skonsolidowanym bilansie [www.en.wikipedia.pl].

Udziały mniejszościowe w ujęciu rachunkowym polegają na tym, że jeśli spółka posiada udziały mniejszościowe w innej firmie, to takie przedsiębiorstwo jest w pozycji biernej (tzn. nie jest w stanie wywierać wpływu na działania podejmowane w przedsiębiorstwie). Z dokonanej inwestycji spółka może otrzymać dywidendy od udziałowców mniejszościowych [www.investopedia.com/terms/m/minorityinterest.as].

Pozycja „mniejszościowe udziały spółki” w skonsolidowanym sprawozdaniu finansowym wskazuje, że kwoty są odliczane od zysku grupy, ponieważ są one przypisane do zewnętrznych akcjonariuszy. Załóżmy, że przedsiębiorstwo osiąga zysk po opodatkowaniu 200 mln zł z własnej działalności. Przedsiębiorstwo posiada również 75% udziałów w spółce zależnej, co sprawia, że wynik ten jest o 100 mln zł większy. Skonsolidowany rachunek zysków i strat pokaże w pełni skonsolidowany zysk netto 300 mln zł (200 mln zł od samej firmy + 100 mln zł od spółki zależnej). Udział mniejszościowy w tym przedsiębiorstwie wynosi 25 mln zł. Jest to udział spółki zależnej, który został przez nią osiągnięty w wysokości 25% ze 100 mln zł. Wreszcie zysk przypadający na akcjonariuszy będzie wynosił 275 mln zł (300 mln zł skonsolidowanego minus 25 mln przypadających na akcjonariuszy mniejszościowych) [www.moneyterms.co.uk].

Znaczenie kapitału mniejszości w procesie konsolidacji sprawozdań finansowych grupy kapitałowej ujawnia się w trakcie identyfikacji struktury organizacyjnej grupy kapitałowej: jednostek zależnych, współzależnych i stowarzyszonych. Miarą kontroli jest ilość wykonywanych praw głosu w jednostce podporządkowanej. Po określeniu jednostek wchodzących w skład grupy kapitałowej sporządza się skonsolidowane sprawozdanie finansowe na podstawie struktury własności, ilości akcji i udziałów.

Udział procentowy przypadający na jednostkę dominującą i na udziałowców mniejszościowych ustala się na podstawie aktualnego udziału w jednostce gospodarczej. Udział procentowy przypadający na daną jednostkę ustala się, biorąc pod uwagę ostateczną realizację potencjalnych praw głosu oraz innych instrumentów pochodnych, które w swojej istocie dają obecnie dostęp do korzyści ekonomicznych związanych z posiadaniem udziałem w jednostce gospodarczej.

Zdefiniowanie kapitału mniejszościowego pozwala na ustalenie stopnia kontroli lub współkontroli. W przypadku wieloszczeblowej grupy kapitałowej, gdzie oprócz spółki matki i spółki córki występują kolejne stopnie zależności, ustala się stopień kontroli na podstawie praw głosu [Bosek 2009].

Na tle przepisów Ustawy o rachunkowości istnieją zapisy Kodeksu spółek handlowych, które definiują pojęcie „akcjonariusza mniejszościowego” jako akcjonariuszy reprezentujących nie więcej niż 5% kapitału zakładowego, czyli podmiotu posiadającego pakiet akcji reprezentujący maksymalnie 50% plus 1% kapitału zakładowego [Ustawa z dnia 15 września..., art. 418, § 1]. W związku z uzyskaniem statusu akcjonariusza mniejszościowego, polski system prawa przewiduje dodatkowe uprawnienia oraz obowiązki dla tego podmiotu. Akcjonariusz mniejszościowy reprezentujący nie więcej niż 5% kapitału zakładowego może żądać umieszczenia w porządku obrad najbliższego walnego zgromadzenia sprawy podjęcia uchwały o przymusowym odkupie ich akcji przez nie więcej niż pięciu akcjonariuszy reprezentujących łącznie nie mniej niż 95% kapitału zakładowego, z których każdy posiada nie mniej niż 5% kapitału zakładowego (akcjonariusze większościowi). W spółkach akcyjnych walne zgromadzenie może podjąć uchwałę o przymusowym wykupie akcji akcjonariuszy reprezentujących nie więcej niż 5% kapitału zakładowego (akcjonariusze mniejszościowi) przez nie więcej niż pięciu akcjonariuszy, posiadających łącznie nie mniej niż 95% kapitału zakładowego, z których każdy posiada nie mniej niż 5% kapitału zakładowego. Uchwała wymaga większości 95% głosów oddanych. Statut może przewidywać surowsze warunki powzięcia uchwały¹.

Akcjonariusz mniejszościowy może być zmuszony do zbycia swojego pakietu akcji, jeżeli jest udziałowcem spółki publicznej, poprzez grono podmiotów dominującego i zależnych osiągających 90% ogólnej liczby głosów w tej spółce². Cenę przymusowego wykupu ustala się z art. 79 ust. 1-3. Nabycie akcji w wyniku przymusowego wykupu następuje bez zgody akcjonariusza, do którego skierowane jest żądanie wykupu. W przypadku gdy akcjonariusz ma udziały mniejszościowe w spółkach nie funkcjonujących w zorganizowanym systemie obrotu, walne zgromadzenie wspólników może powziąć uchwałę o przymusowym wykupie akcji akcjonariuszy reprezentujących nie więcej niż 5% kapitału zakładowego (akcjonariusze mniejszo-

¹ *Studium nazewnictwo-prawne*, materiały niepowielane, Uniwersytet Szczeciński.

² Procedurę przymusowego wykupu akcji dla spółek publicznych regulują przepisy zawarte w art. 82 o ofercie publicznej i warunkach wprowadzenia instrumentów finansowych do zorganizowanego systemu obrotu oraz o spółkach publicznych [Ustawa z dnia 29 lipca...].

ściowi) przez nie więcej niż pięciu akcjonariuszy, posiadających nie mniej niż 95% kapitału zakładowego, z których każdy posiada nie mniej niż 5% kapitału zakładowego. Uchwała wymaga większości 95% głosów oddanych³.

3. Sposób ustalania stopnia kontroli w celu oszacowania kapitału mniejszości w skonsolidowanym sprawozdaniu finansowym

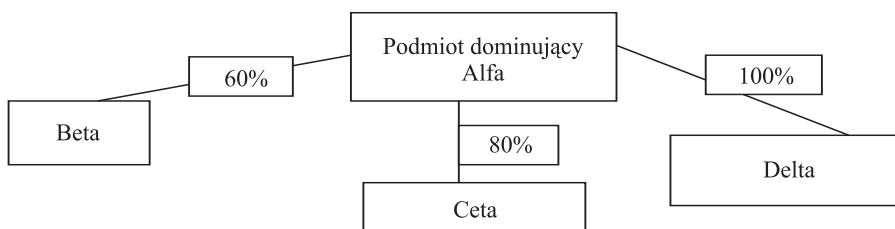
Grupa kapitałowa charakteryzuje się tym, iż w jej strukturze istnieje spółka dominująca oraz jednostki zależne lub stowarzyszone. Kontrola, jaką dysponuje spółka dominująca nad jednostkami wchodzącymi w skład grupy, może być bezpośrednia lub pośrednia [Helin 2009, s. 55]. Sprawowanie kontroli nad inną jednostką należy rozumieć jako zdolność jednostki do kierowania polityką finansową i operacyjną innej jednostki, w celu osiągnięcia korzyści ekonomicznych z jej działalności. W przypadku gdy jeden podmiot posiada większość głosów na walnym zgromadzeniu innego (kontrolowanego) podmiotu, to pierwszy podmiot ma kontrolujący wpływ na politykę operacyjną i finansową spółki kontrolowanej (art. 3 pkt 34 ust. 1 ustawy o rachunkowości) [Helin 2009, s. 43]. Kontrola bezpośrednia polega na dominacji udziałów kapitałowych w innych spółkach, czyli wtedy, kiedy wartość udziałów w innych spółkach waha się pomiędzy 60 a 100%.

Przykład 1. Spółka Alfa posiada udziały kapitałowe w spółkach Beta, Ceta i Delta. Udziały spółki Alfa w kapitałach spółek Beta, Ceta i Delta oscylują w wysokości od 60 do 100%. Spółki Beta, Ceta i Delta SA są zdominowane/kontrolowane przez podmiot Alfa. W przypadku spółek Beta i Ceta występuje kapitał mniejszościowy: w Beta w wysokości 40%, a w Ceta w wysokości 20%. W przykładzie przyjęto uproszczenie, że udział w kapitale własnym jest bezpośrednio proporcjonalny do łącznej wielkości głosów prezentowanych na walnym zgromadzeniu.

Spółka dominująca Alfa posiada 80% udziałów w spółce zależnej Beta (kontrola bezpośrednia) oraz pośrednio 60% udziałów w spółce zależnej Ceta (udział pośredni został obliczony jako $80\% \times 75\% = 60\%$). W obydwu spółkach zależnych występują kapitały mniejszościowe: w spółce Beta to 20%, w spółce Ceta to 40%. Wartość udziału spółki Alfa w spółce Ceta obliczono jako iloczyn procentowego udziału w Beta i Ceta. Scharakteryzowane zależności kapitałowe przedstawiono na rys. 2 i w tab. 1.

Strukturę grupy kapitałowej z występującą kontrolą bezpośrednią i pośrednią przedstawiono na rys. 3 i w tab. 2. Spółka dominująca Alfa posiada 80% udziałów w spółce zależnej Beta (zależność bezpośrednia) oraz 60% udziałów spółce Ceta (udział pośredni został obliczony jako $80\% \times 70\%$ – zależność pośrednia).

³ Procedurę przymusowego wykupu akcji dla spółek niepublicznych regulują przepisy zawarte w art. 418, 417 § 1-3 Kodeksu spółek handlowych [Ustawa z dnia 15 września...].

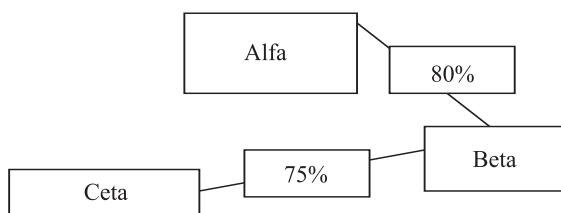

Rys. 2. Struktura własnościowa w grupie kapitałowej Alfa odzwierciedlająca kontrolę bezpośrednią
 Źródło: opracowanie własne na podstawie [Helin 2009, s. 307].

Tabela 1. Udziały własnościowe w grupie kapitałowej Alfa – kontrola bezpośrednia (%)

Wyszczególnienie	Beta	Ceta	Delta
Udziały większości:	60	80	100
Udział bezpośredni	60	80	100
Udział pośredni	0	0	0
Udział mniejszości:	40	20	0
Udział bezpośredni	40	20	0
Udział pośredni	0	0	0

Źródło: opracowanie własne na podstawie [Helin 2009, s. 307].

Rys. 3. Struktura własnościowa w grupie kapitałowej Alfa odzwierciedlająca kontrolę bezpośrednią i pośrednią

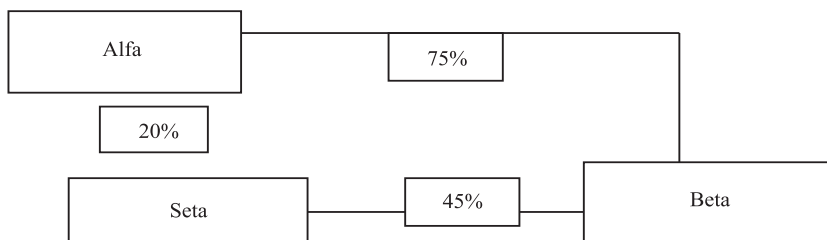
Źródło: opracowanie własne na podstawie [Helin 2009, s. 308].

Odmianą strukturę kapitałową tworzą spółki, których udziały są posiadane przez dwie inne spółki wchodzące w skład tej samej grupy. Spółka Alfa posiada bezpośrednie udziały w spółce zależnej Beta i stowarzyszonej Seta. Spółka Beta posiada również udziały mniejszościowy w spółce Seta. Strukturę własnościową przedstawiono na rys. 4. Stopień kontroli spółki dominującej wynosi 75% w spółce Beta i 20% w spółce Seta. Łącznie spółka Alfa posiada 53,75% udziału w spółce Seta. Analizując powiązania kapitałowe na poziomie relacji spółek Alfa i Seta lub Beta i Seta, można stwierdzić, że spółka Seta jest nadal spółką stowarzyszoną. oceniając biorąc to wszystko pod uwagę, można powiedzieć, że na poziomie grupy Seta jest spółką zależną. Obliczenia stopnia kontroli przedstawiono w tab. 3.

Tabela 2. Udziały własnościowe w grupie kapitałowej Alfa
– kontrola bezpośrednia i pośrednia

Wyszczególnienie	Beta	Ceta
Udziały większości:		
Udział bezpośredni	80%	0%
Udział pośredni	0%	60%(80% × 75%)
Ogółem	80%	60%
Udział mniejszości:		
Udział bezpośredni	20%	25%[100% – (0 + 75%)]
Udział pośredni	0%	15%(20% × 75%)
Ogółem	20%	40%
Ogółem	100%	100%

Źródło: opracowanie własne na podstawie [Helin 2009, s. 308].

Rys. 4. Struktura własnościowa w grupie kapitałowej Alfa odzwierciedlająca kontrolę bezpośrednią i pośrednią

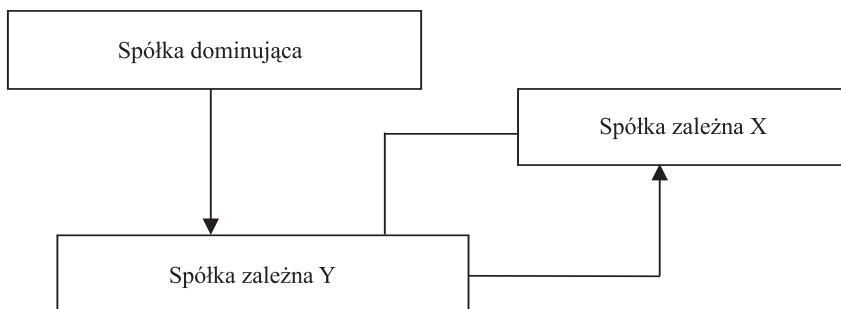
Źródło: opracowanie własne na podstawie [Helin 2009, s. 308].

Tabela 3. Udziały własnościowe w grupie kapitałowej Alfa
– kontrola bezpośrednia i pośrednia

Wyszczególnienie	Beta	Ceta
Udziały większości:		
Udział bezpośredni	75%	20%
Udział pośredni	0%	34%(45% × 75%)
Ogółem	75%	54%
Udział mniejszości:		
Udział bezpośredni	25%	35%[100% – (20% + 45%)]
Udział pośredni	0%	11%(25% × 45%)
Ogółem	25%	46%
Ogółem	100%	100%

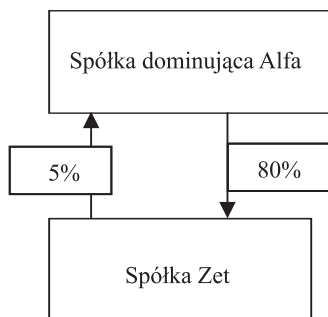
Źródło: opracowanie własne na podstawie [Helin 2009, s. 309].

Specjalną konstrukcją grupy kapitałowej tworzy tzw. *cross holding*, czyli struktura holdingowa, w której spółka zależna lub stowarzyszona sama posiada udziały w spółce dominującej. Te powiązania kapitałowe przedstawiono na rys. 5.

Rys. 5. *Cross holding*

Źródło: opracowanie własne na podstawie [Helin 2009, s. 310].

Rys. 6. *Cross holding* pomiędzy spółkami Alfa a Zet

Źródło: opracowanie własne na podstawie [Helin 2009, s. 310].

Tabela 4. Wskaźniki charakteryzujące stopień kontroli spółki dominującej i poziom kapitału mniejszościowego

Nazwa wskaźnika	Formuła wskaźnika
Udział spółki dominującej w spółce zależnej	$\text{Udział podmiotu dominującego} - \text{udział podmiotu dominującego} \times \text{udział podmiotu zależnego w kapitale spółki dominującej}$
	$1 - \text{udział podmiotu dominującego} \times \text{udział podmiotu zależnego w kapitale spółki dominującej}$
Udział kapitału mniejszościowego w grupie kapitałowej	$1 - \text{udział podmiotu dominującego}$
	$1 - \text{udział podmiotu dominującego} \times \text{udział podmiotu zależnego w kapitale spółki dominującej}$

Źródło: opracowanie własne na podstawie [Helin 2009, s. 56].

Przy ustalaniu stopnia kontroli i udziałów spółki Alfa w kapitale własnym spółki Zet, należy wyeliminować udział kapitałowy spółki Zet w spółce Alfa w celu uniknięcia podwójnego liczenia majątku. Zależności w cross holdingu pomiędzy spółkami Alfa a Zet przedstawiono na rys. 6. Udziały podmiotu dominującego Alfa w kapitale spółki zależnej Zet można ustalić, wykorzystując wzory zestawione w tab. 4.

W niektórych krajach formy cross holdingu są niedozwolone, gdyż kolidują z zakazem posiadania akcji własnych. Tworzenie przez spółkę kapitałową spółki zależnej i objęcie udziałów spółce dominującej powoduje „rozwodnienie” wartości kapitału spółki dominującej [Helin 2009, s. 56].

4. Zmiany w ustawodawstwie w zakresie ujmowania kapitału mniejszościowego w skonsolidowanym sprawozdaniu finansowym

Zmiany w Ustawie o rachunkowości z dnia 1 stycznia 2009 r. w zakresie skonsolidowanego sprawozdania finansowego dotyczą m.in. definicji jednostki współzależnej, która według nowych zasad może być spółką kapitałową prawa handlowego i prawa cywilnego czy przedsiębiorstwem państwowym. W Ustawie o rachunkowości przed nowelizacją spółki kapitałowe – współkontrolowane – nie były zaliczone do grupy kapitałowej. Przy stanie głosów 50% na 50% nie można było mówić o przejęciu kontroli przez jednostkę dominującą. Kapitał mniejszości posiadający 50% kapitału nie był wykazywany w sprawozdaniu grupy. W jednostkowym sprawozdaniu grupy znaczącego inwestora prezentowano udziały spółki współkontrolowanej metodą praw własności i jako pozycja bilansowa jednostki dominującej wchodziły do sumowania w bilansie skonsolidowanym. Udziały wykazuje się wtedy na podstawie bezpośredniego udziału kapitałowego, a nie w zależności od praw głosu, aktywów netto.

Znowelizowana Ustawa o rachunkowości wprowadziła definicję, która obejmuje sprawozdanie finansowe grupy kapitałowej, w przypadku gdy *status quo* prawne jednostki podporządkowanej (umowa, status, umowa spółki) gwarantuje współkontrolę. Gdyby jednostka dominująca chciała wyłączyć jednostkę współzależną z konsolidacji ze względu na utratę kontroli, musiałaby również powołać się na zapisy kontroli, statutu, umowy spółki, mówiącej o utracie kontroli. Czyli musiałaby udowodnić, że jednostka dominująca nabyła jednostkę podporządkowaną w celu odsprzedaży w ciągu 12 miesięcy i nie ma możliwości dokonywania kontroli.

Konsolidacji jednostki współzależnej dokonuje się metodą proporcjonalną lub metodą praw własności [Ustawa o rachunkowości..., art. 59]. Kapitał mniejszościowy (50%) innych udziałowców jednostki współkontrolowanej nie będzie wykazywany w skonsolidowanym sprawozdaniu finansowym. Jest to związane z tym, że korekty konsolidacyjne nakazują wyłączenie całego kapitału własnego jednostki współkontrolowanej (w tym udziałowców mniejszościowych) i wprowadzenie akty-

wów netto jednostki zależnej w takim stosunku, w jakim znajduje się udział kapitałowy, po uwzględnieniu korekt i wyłączeń.

Procedury konsolidacyjne według MSR 27 przewidują określenie udziałów mniejszościowych w zysku lub stracie netto skonsolidowanych jednostek zależnych za dany okres sprawozdawczy oraz ustalenie i zaprezentowanie oddzielnie od kapitału własnego jednostki dominującej udziałów mniejszości w aktywach netto skonsolidowanych jednostek zależnych. Udziały mniejszościowe w aktywach netto obejmują:

- wartość udziałów mniejszościowych z dnia pierwotnego połączenia,
- zmiany w kapitale własnym przypadające na udziały mniejszościowe również z dnia połączenia.

Udziałowcy mogą zostać zobowiązani umownie do dokonywania dodatkowych inwestycji w celu pokrycia strat jednostki zależnej. Skonsolidowane sprawozdanie finansowe grupy kapitałowej odzwierciedla wynikające z tego tytułu obowiązki, a kapitał mniejszościowy zostaje uszczuplony o wartość straty. Jest to jednak wyjątek, ponieważ kiedy straty przewyższają kapitał mniejszości, wtedy wartość kapitału mniejszości wynosi zero. Ustawa o rachunkowości reguluje taką sytuację, jeżeli straty jednostek zależnych przypadające na kapitał mniejszości przekraczają kwoty gwarantujące ich pokrycie, to ich nadwyżka podlega rozliczeniu z kapitałem własnym grupy kapitałowej. Ujemna wartość kapitału mniejszości podlega ujawnieniu w informacji dodatkowej [Ustawa o rachunkowości..., art. 60 ust. 9]. W kolejnych latach straty kapitału mniejszościowego mogą zostać pokryte z zysków generowanych przez jednostki zależne i być dopisywane udziałowcom większościowym, aż do wyrównywania przejętych strat. Wynika to z dominacji i kontroli udziałowców większościowych, do których należy grupa kapitałowa: do nich należą straty, ale do nich należą także zyski. Według MSR 27 jeżeli jednostka zależna wyemitowała akcje uprzywilejowane dające prawo do skumulowanych dywidend, które są własnością udziałowców mniejszościowych i są zaklasyfikowane jako kapitał własny, to jednostka dominująca oblicza swój udział w zyskach lub stratach po skorygowaniu go o dywidendy od takich akcji, niezależnie od tego, czy dywidendy zostały zdeklarowane, czy nie.

Kapitały mniejszości danej jednostki zależnej wykazywane są w skonsolidowanym sprawozdaniu finansowym od dnia objęcia kontroli nad jednostką zależną do dnia zbycia udziałów wszystkich lub do dnia ustalania kontroli nad jednostką [Bosek 2009, s. 18].

Kolejne zmiany dotyczące ujmowania kapitału mniejszościowego weszły w życie z dniem 1 lipca 2009 r. w związku z zatwierdzeniem rozporządzenia Komisji Europejskiej nr WE/945/2009, nowy MSSF 3 „Połączenia jednostek”, przyjętych przez IASB w styczniu 2008 r. Jest on bardzo istotny dla konsolidacji. Do istotnych zmian w Międzynarodowym Standardzie Sprawozdawczości Finansowej 3 (MSSF 3) zalicza się m.in. wycenę udziałów mniejszościowych.

Nowe regulacje MSSF 3 zezwalają na wybór metody wyceny udziałów, akcji nie dających kontroli (nie kontrolujących) zwanych wcześniej udziałami mniejszościowymi, w przypadku nabycia mniej niż 100% udziałów. Przepisy pozwalają na wybór opcji wyceny pomiędzy: wyceną proporcjonalną udziałów nie dających kontroli a wyceną w wartości godziwej udziałów nie dających kontroli.

Wyboru dokonuje się dla każdego połączenia jednostek gospodarczych osobno. Nie ma zatem obowiązku przyjmowania jednakowej opcji wyceny do rozliczania wszystkich przyjęć. Decyzje co do rodzaju opcji wyceny podejmowane są indywidualnie, dla każdego przejęcia odrębnie. Wybór opcji wyceny przyjęty do poszczególnych przejęć powinien być jednak ujawniony w sprawozdaniu finansowym. Wybór opcji wpływa na ustaloną i wykazywaną w sprawozdaniu wartość firmy oraz odpisy jej wartości, odnoszone na wynik finansowy.

Wyceniając udziały mniejszościowe proporcjonalnie, ustala się proporcje udziałów mniejszościowych do wartości aktywów netto jednostki, której udziały nabyto w celu przejęcia nad nią kontroli. W przypadku takiej wyceny wartość firmy odpowiada tylko wartości udziałów należących do jednostki przejmującej. Zasad ta obowiązywała w dotychczasowej wersji MSSF. W przeciwieństwie jednak do stosowanej dotychczas praktyki następujące później nabycia pozostałych lub dodatkowych udziałów (jako jednego z możliwych rozwiązań) nie powodują powstania i ujęcia dodatkowej wartości firmy, jest ona rozliczana kapitałowo.

Przykład 2. Akcjonariusz sprzedaje akcje spółki Alfa wycenione na 1 mln zł. Spółka Delta kupiła 60% tych udziałów za 600 tys. zł. Wartość godziwa aktywów netto spółki Alfa na dzień przejęcia przez spółkę Delta wynosiła 800 tys. zł. Według metody proporcjonalnej wycena udziałów nie dających kontroli wynosi 320 tys. zł (40% z 800 tys. zł). Wycena wartości firmy według formuły WF wynosi 120 tys. zł (600 tys. zł + 40% z 800 tys. zł – 800 tys. zł).

Wycena udziałów nie dających kontroli według wartości godziwej następuje poprzez odniesienie do ceny akcji spółki notowanej na aktywnym rynku (o ile istnieje) lub do wartości pakietu kontrolnego, z uwzględnieniem dyskonta z tytułu niesprawowania kontroli, bądź przez zastosowanie innych technik wyceny, jeżeli tą drogą można wiarygodnie ustalić wartość godziwą. Wartość firmy ujmuje jednostka przejmująca na dzień przejęcia i wycenia ją w kwocie nadwyżki powstającej z pomniejszenia: przekazanej zapłaty, wartości nie dającej kontroli udziałów przypisanych udziałowcom i udziałów w kapitale jednostki przejmowanej (jeżeli połączenie jest realizowane etapami) o kwotę netto zidentyfikowanych nabytych aktywów i przejętych zobowiązań.

Przykład 3. Treść zadania z przykładu 2. W przypadku wyceny wartości godziwej wycena akcji nie dających kontroli – w wartości godziwej płynącej z aktywnego rynku, a jeżeli brak aktywnego rynku i nie występowała premia za przejęcie –

400 tys. zł (40% z 1 mln zł). Wartość firmy wynosić będzie 200 tys. zł (600 tys. zł + 40% z 1 mln zł) + 0 – 800 tys. zł). Wartość akcji kontrolujących to 120 tys. zł, a nie dających kontroli – 80 tys. zł.

W przypadku opcji wyceny proporcjonalnej następuje wyliczenie hipotetycznej, ubruttowionej (całkowitej) 100% wartości firmy (obejmującej hipotetyczną wartość firmy przypisaną udziałom zarówno dającym kontrolę, jak i nie dającym kontroli), obliczenie wartości odzyskiwalnej OWŚP (ośrodek wypracowujący środki pieniężne) oraz ustalenia odpisu wartości firmy proporcjonalnie do wartości przypisanej udziałom, dokonywanego w ciężar rachunku zysku i strat, w przypadku gdy wartość bilansowa jest wyższa od wartości odzyskiwalnej, a nadwyżkę utraty wartości należy przypisać pozostałym aktywom.

Opcja wyceny w wartości godziwej udziałów nie dających kontroli charakteryzuje się tym, że wartość firmy nie wymaga ubruttowania, gdyż przy tym wariantcie wyceny ujmowana jest całkowita, 100-procentowa wartość firmy. Wyliczenie odpisu wartości firmy (w przypadku gdy wartość bilansowa OWŚP jest większa od wartości odzyskiwalnej) nie następuje proporcjonalnie, całość odpisu obciąża rachunek zysków i strat [Jakubczyk-Cały 2010, s. 3-5].

5. Metody oceny wpływu kapitału mniejszościowego na wyniki finansowe grupy kapitałowej

Kapitał mniejszościowy, nazywany przez MSSF obecnie kapitałem nie dającym kontroli, stanowi element sprawozdania finansowego i jest podstawą oceny wpływu, jaki ma na wyniki finansowe grupy kapitałowej. Zestawione w tab. 5 wskaźniki odzwierciedlają prawa akcjonariuszy mniejszościowych grupy kapitałowej.

Wskaźniki praw akcjonariuszy mniejszościowych grupy kapitałowej informują o sile finansowej akcjonariuszy mniejszościowych w stosunku do zasilania własnego, o ich wpływie na wynik finansowy grupy kapitałowej. Pozwalają one na określenie stopnia partycypowania innych nie dominujących podmiotów w skonsolidowanych aktywach obrotowych netto. Prawa „obcych podmiotów” do tego majątku wynikają z dwóch przesłanek: pierwotnego dokapitalizowania spółek zależnych w grupie i wtórnego partycypowania w efektach gospodarczych i finansowych wypracowanych dzięki temu kapitałowi.

Stopa mniejszościowego zasilania kapitałowego grupy informuje o relacjach między prawami mniejszościowymi a kapitałem własnym grupy. Wartość tego wskaźnika równa 0 mówi o 100% dominacji w grupie [Karmańska 2000, s. 20]. Natomiast stopa praw mniejszościowych do aktywów netto pokazuje stopień udziału akcjonariuszy mniejszościowych w majątku grupy. Wzrastająca wartość grupy informuje o rosnącej kontroli idącej ze strony tej grupy udziałowców. Stopa udziału akcjonariuszy mniejszościowych w skonsolidowanym wyniku finansowym charakteryzuje udział w zysku wygenerowanym przez grupę kapitałową. Ujemna wartość

Tabela 5. Wskaźniki praw akcjonariuszy mniejszościowych grupy kapitałowej

Nazwa wskaźnika	Formuła wskaźnika
Do 2006 roku formuły wskaźników	
Stopa mniejszościowego zasilania kapitałowego grupy	Kapitały mniejszościowe
	Kapitał własny + kapitały mniejszościowe
Stopa praw mniejszościowych do aktywów netto	Kapitały mniejszościowe – kwota udziału mniejszościowego w skonsolidowanym wyniku finansowym netto
	Skonsolidowane aktywa netto
Stopa udziału akcjonariuszy mniejszościowych w skonsolidowanym wyniku finansowym brutto	Kwota udziału mniejszościowego w skonsolidowanym wyniku finansowym brutto
	Skonsolidowany wynik finansowy brutto
„Nowa” nomenklatura wskaźników	
Uśredniona stopa mniejszościowego zasilania kapitałowego	Kapitał własny udziałowców (akcjonariuszy) mniejszościowych
	kapitał własny + ujemna wartość jednostek podporządkowanych
Uśredniona stopa mniejszościowego finansowania aktywów netto	Kapitał własny udziałowców (akcjonariuszy) mniejszościowych
	Skonsolidowane aktywa – skonsolidowane zobowiązania i rezerwy na zobowiązania
Uśredniona stopa partycypowania udziałowców (akcjonariuszy mniejszościowych) w skonsolidowanym wyniku finansowym	Zysk (strat) udziałowców (akcjonariuszy mniejszościowych)
	Skonsolidowany zysk (strat) brutto – podatek dochodowy – pozostałe obowiązkowe zmniejszenia zysku (zwiększenia straty)

Źródło: opracowanie własne na podstawie [Wiankowski i in. 1999, s. 93-142; Waśniewski, Skoczylas 2004, s. 312; Karmańska, 2006, s. 36-43].

wskaźnika będzie informowała o stracie w spółkach zależnych, w których udziały posiadali akcjonariusze mniejszościowi.

Wskaźniki praw udziałowców mniejszościowych określają siłę akcjonariatu mniejszościowego oraz ważność powiązań i zależności wewnątrz grupy kapitałowej.

6. Wnioski końcowe

Kapitał mniejszości to część kapitału własnego odzwierciedlająca stopień kontroli spółki zależnej, który zawsze wynosi mniej niż 50%. Właściciele posiadający w strukturze własnościowej udziały mniejszościowe są w pozycji biernej – nie są w stanie wywierać wpływu na działania podejmowane w przedsiębiorstwie, jednak według nowej ustawy o rachunkowości mogą być zmuszeni do włączenia swoich środków w działalność inwestycyjną i pokrycia strat jednostki zależnej. W późniejszych latach straty kapitałów mniejszościowych mogą zostać pokryte z zysków ge-

nerowanych przez jednostki zależne i dopisywane udziałowcom większościowym, aż do wyrównania przejętych strat. Wynika to z dominacji i kontroli udziałowców większościowych, do których należy grupa kapitałowa: do nich należą straty, ale do nich należą także zyski.

Zmiany w ustawie o rachunkowości w zakresie skonsolidowanego sprawozdania finansowego wprowadziły zmiany w możliwości większej przydatności informacyjnej w zarządzaniu przedsiębiorstwem, m.in. dlatego, że:

1) spółki współkontrolowane wcześniej nie były zaliczane do grupy kapitałowej,

2) kapitał mniejszościowy posiadający 50% kapitału nie był wykazywany w sprawozdaniu finansowym,

3) udziały mniejszościowe wykazuje się według udziału kapitałowego w skonsolidowanym sprawozdaniu finansowym.

Dokonane zmiany w źródłach informacji w zakresie kapitału mniejszościowego spowodowały, że ważność udziałów mniejszościowych (obecnie udziałów nie dających kontroli) rośnie w ocenie sprawozdania finansowego. Analiza skonsolidowanych sprawozdań finansowych pod kątem kapitału mniejszościowego umożliwia uzyskanie informacji o poziomie kontroli bezpośredniej i pośredniej nad spółką dominującą oraz daje możliwość oceny, jaki jest poziom zobowiązań udziałowców mniejszościowych. Tak więc menedżerowie, zarządzając przedsiębiorstwem, powinni zwrócić szczególną uwagę na kapitał mniejszościowy.

Literatura

- Bosek J., *Kapitał mniejszości*, „Monitor Rachunkowości i Finansów” 2009, nr 3.
- Helin A., *Skonsolidowane sprawozdanie finansowe. Jak sporządzić sprawozdanie finansowe jednostek powiązanych*, Ośrodek Doradztwa i Doskonalenia Kadr, Gdańsk 2009.
- Jakubczyk-Cały E., *Skonsolidowane sprawozdanie finansowe spółek publicznych w 2010 roku*, „Rachunkowość” 2010, nr 10, s. 3-5.
- Karmańska A., *Analiza wskaźnikowa skonsolidowanych sprawozdań finansowych*, „Ekonomika i Organizacja Przedsiębiorstwa” 2000, nr 3.
- Karmańska A., *Specyfika analizy wskaźnikowej skonsolidowanych sprawozdań finansowych*, „Problemy Rachunkowości” 2006, styczeń-marzec.
- Patterson R., *Kompendium terminów z zakresu rachunkowości i finansów po polsku i angielsku*, FRR w Polsce, Warszawa 2002.
- Studium nazewnictwo-prawne*, materiały nie powielane, Uniwersytet Szczeciński.
- Toborek-Mazur J., *Holding jako podmiot rachunkowości*, Oficyna Wydawnicza Wolters Kluwer Business, Warszawa 2010.
- Toborek-Mazur J., *Kapitał mniejszości w sprawozdaniu finansowym jednostek powiązanych i polączonych*, „Problemy Rachunkowości” 2006, październik – grudzień.
- Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, DzU 2009 nr 152, poz. 1223 ze zm.
- Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o ofercie publicznej i warunkach wprowadzenia instrumentów finansowych do zorganizowanego systemu obrotu oraz o spółkach publicznych, DzU 2005 nr 184, poz. 1539.

Ustawa z dnia 15 września 2000 roku Kodeks spółek handlowych, DzU 2000 nr 94, poz. 1037.
Waśniewski T., Skoczylas W., *Teoria i praktyka analizy finansowej w przedsiębiorstwie*, FRR w Polsce, Warszawa 2004.
Wiankowski S., Bogusławski Z., Karmańska A., *Zarządzanie grupą kapitałową. Analiza i projektowanie rozwiązań organizacyjnych*, IOiZP, Warszawa 1999.

Źródła internetowe

www.investopedia.com/terms/m/minorityinterest.as.
www.en.wikipedia.pl.
www.moneyterms.co.uk.

MINORITY CAPITAL IN THE MANAGEMENT OF CAPITAL GROUP

Summary: The purpose of the article is defining, description and way of measurement of minority capital as well as the presentation of the way of estimation of influence of minority interest on the financial results of capital groups. Minority capital is a position of consolidated fund report of financial capital group, which has a new meaning according to the amended accountancy act. The accomplished changes in the sources of information in the range of minority capital have caused that the importance of minority participation grows in the estimation of financial report. The analysis of consolidated financial reports paying special attention to minority capital enables to obtain the information on the level of direct and indirect control of a parent company as well as to show the level of obligations of minority shareholder. Therefore, managers of a capital group should pay special attention to the minority capital.